బ్రిడ్జి క్రింద...

'ఈ సోట్లో వుండి బాగుపడ్డోడు ఎవడు? ఇరసాలు దున్ని గుంటకగొట్టి దున్నకం సేసుకుని యింటోవుండే యిత్తనాలు నేలజల్లి వానదేవుడా అంటా మొబ్బుదిక్కు సూసుకుంటూ కూసునేవోడు బాగుపడేది ఏకాలానికి? మానాయన కట్టిపోయిన పద్దెనిమిది నూర్ల అప్పు ఏకాలానికి తీరేది? టవునుకు బోయి యాపనన్నా సేసి మడిపిగా నిలబడతాను' అన్నాడు పోతప్ప. అతని తండ్రి చావబోయేముందు ఎనిమిదెకరాలమడి కౌలుకు తీసుకున్నాడు. 'కొసమడి. దాన్ని చేత్తే బొమ్మిడీలు గొట్టుక పోవాల్సిందే' నని పోతప్ప ముందే చెప్పాడు. బతికేద్దామన్న ఆత్రంలో అతను కొడుకుమాట చెవి నేసుకోలేదు. ఆర్నెల్లపాటు యింటిల్లిపాదీ అందులో ఎద్దుల్లా చాకిరీ చేశారు. చివరికి చేతిదాకా వచ్చిన పైరు కళ్ళముందే ఎండిపోయింది, నీళ్ళులేక. చారెడు గింజలు రాలేదు. ఎరువులకోసం. కూలోళ్ళకోసం చేసిన అప్పులు తలచుకొని ఉరిపోసుకు చచ్చిపోయాడు పెద్దాయన. అప్పుల వాళ్ళకు మొహం చూపించలేకుండా వున్నాడు పోతప్ప. పనికి ప్రాలుమాలే మనిషికాదు. రక్తం ధారబోసినా, కండలు కరిగించుకున్నా ఆ అప్పుతీర్చుకుని బ్రతుకులో నిలద్రొక్కుకోవాలన్న పట్టుదలతో పట్నానికి వచ్చాడు. బాడుగ రిక్షా తొక్కడంతప్ప మరో మార్గం కనిపించలేదు ప్రస్తుతానికి.

మూడోరోజు మధ్యాహ్నం బ్రిడ్జినీడలో కొత్తూరు ప్రక్కన రిక్షా ఆపుకున్నాడు. కొంచెందూరంలో చలపతి రిక్షా వున్నది. రిక్షాలో వాలుగా

కూర్చుని సీటుమీద తలఆన్చి పెడలుమీద ఒక కాలు నిలిపి రెండోకాలు సైకిలుమీద ఆన్చి ముడుచుకుని వక్కపొడినముల్తూ నడుంవాల్చాడు చలపతి. ఇద్దరమ్మాయిలు ఆగి 'మూడోరోడ్డుకు వస్తావా?' అన్నారు చలపతితో. 'డెబ్భై పైసలు యిద్దరికీ' అన్నాడు చలపతి. 'పావలా యిస్తాం' అన్నారు వాళ్ళు. చలపతి బదులు చెప్పకుండా వక్కపొడి నముల్తూ కూర్చున్నాడు. పోతప్ప తన రిక్షా తోసుకుంటూ అక్కడికి వచ్చాడు, బేరం కడదామనే వుద్దేశ్యంతో. 'ప్రక్కనేగదోయ్ మూడో రోడ్డు. నడిచిపోదాం' అని యిద్దరూ వెళ్ళిపోయారు. పోతన్న నిలబడ్డాడు.

"కొత్త మొగమే! ఏవూరుమన్ది?" అన్నాడు చలపతి.

"యర్రాయపాలెం."

"వూరు విడిచి వచ్చినావే?"

"అప్పుగట్టాల్సివుంది" ముక్తసరిగానే అన్నాడు పోతప్ప.

"రిక్షాదొక్కా?" చలపతి నవ్వాడు. "అప్పుగట్టటానికి రిక్షా దొక్కుతావా?"

నవ్వులోని తిరస్కారానికి పోతప్పకు చిరాకు కలిగింది. సమాధానం యివ్వలేదు.

"ఇల్లు దొరికేవరకూ యీ బ్రిడ్జి క్రింద వుండొచ్చు" అన్నాడు చలపతి.

ఈసారి పోతప్పకి కోపం వచ్చింది. "ఛా, నేనేం కాటావాణ్ణా? మాకు మానం మరేదా వుండేటోల్లవే. వూరిడిపి వచ్చినాగానీ" అన్నాడు.

చలపతి మళ్ళీ నవ్వాడు.

ఎర్రగా పొడుగ్గా బక్కపలచగా వున్నాడు చలపతి. ఒంపు దిరిగిన సన్నని నాజూకైన పెదాలు, పెద్దకళ్ళు. మొహంలో సంస్కారం. అతన్ని రిక్షావాడని ఎవరూ వూహించలేరు విడిగా చూస్తే.

పోతప్ప రిక్షా పట్టుకుని అట్లాగే నిల్చున్నాడు, బేరంకోసం చూస్తూ. చలపతి నవ్వు అతని బుర్రను తొలుస్తుంది, అర్థంకాకుండా.

"నువ్వొచ్చి ఎన్నాలయింది?" అన్నాడు.

"ఆర్నెల్లు."

"యాడనుండి వొచ్చినావు?"

చలపతి మళ్ళీ నవ్వాడు. "నాకు వూరులేదురా, అన్నా. అన్ని వూళ్ళూ నావే. నేను కాటావాణ్ణి" అన్నాడు.

"తమాసగా మాట్టాడుతాడు" అనుకున్నాడు పోతప్ప.

ఆరోజు రాత్రికి పోతప్పకి తనింట్లోనే అన్నం పెట్టాడు చలపతి.

ఇల్లు చూసుకుని పెళ్ళాం అచ్చుమునీ కొడుకు ఉజ్జప్పనీ తీసుకొచ్చే వరకూ చలపతి యింట్లోనే వుండిపోయాడు పోతప్ప. తన ఖర్చుకిగాను ఎంతోకొంత చలపతికి ముట్టజెపుదామనే అనుకున్నాడు.

ఈ వారం రోజుల్లో చలపతిని గురించి కొంతవరకూ తెలుసుకున్నాడు. అతను ఎక్కణ్ణుంచీ వచ్చాడో తెలియలేదుగాని చాలా వూళ్ళు తిరిగినట్లూ, ఎన్నోరకాలపనులు చేసినట్లూ ఆర్నెల్లక్రిందట పెళ్ళాన్నీ మూడేళ్ళ కూతుర్నీ తీసుకొని యీ పట్టణానికి వచ్చినట్లూ తెలిసింది. బ్రిడ్జి దగ్గర బంకు అంగట్లో రోజూ న్యూస్ పేపరు అడిగితీసుకుని చదువుతాడు. రిక్షా బేరాల్లో ఖరాఖండీమనిషి. తాను చెప్పిన బాడుగ అవతలిమనిషి యిస్తేనే తీసుకెళ్తాడు. రెండోబేరంలేదు. ప్రొద్దుట్నుంచీ రూపాయిడబ్బులు కళ్ళజూడనినాడుకూడా దిగిరాడు. ఎంత చెప్తే అంతే. అట్లాంటి మనిషి! కాకా అంగట్లోనూ, కూరలమ్మికాడా, శెట్టికొట్లోనూ. పెరుగాయమ్మ దగ్గరా-అన్నిట్లో ఖాతాలున్నాయి. ఉన్నప్పుడు డబ్బుపారేస్తాడు. లేనప్పుడు అప్పు తీసుకుంటాడు. అందరితో సరదాగా మాట్లాడుతాడు. ఎవరిదగ్గర వారి భాష మాట్లాడినా, అతని సొంతభాష చదువుకున్నవాళ్ళ పుస్తకాల భాషే. రాజకీయాల గురించీ సమాజంలోని స్థితిగతుల గురించి ఉపన్యాస ధోరణిలో మాట్లాడటం అతనికి అలవాటు.

"మర్యాద అభిమానం అంటావు. అదేదో గొప్ప విషయంలాగా! అవన్నీ పాతకాలం ఆలోచనలన్నా. నీ సంగతే తీసుకో. మీవూరి షావుకారు ఏంజేస్తున్నాడు? సమయానికి ఎరువులు కొనలేకపోతే పడిన శ్రమంతా దండగౌతుందని పేదరైతులు క్రిందామీదా అవుతుంటే, సమయంచూపి పీకనొక్కమన్నట్లు మార్కెట్టు రేటులో సరిగ్గా సగం ఖరీదుకు నీ పంటంతా కొలవమనో, నూటికి నూటయిరవై వడ్డీయిమ్మనో అప్పులిస్తాడు. విధిలేక తీసుకుంటారు మీరు. కడుపుకట్టుకుని ఒళ్ళు కరిగించుకుని డబ్బుచేర్చి ఆ షావుకారుకిచ్చి 'సమయానికి ఆయనే అడ్డుపడకపోతే ఏమైవుందుము' అని గౌరవిస్తారు. కర్కోటపు ముండాకొడుకులు బాగుపడుతున్నారు; మానం మర్యాద అనుకునేవాళ్ళు అడుక్కుపోతున్నారు. అవునా, కాదా? ఎందుకు యిట్లా జరుగుతున్నదంటావు? మీరు కాలం మారుతున్న విషయం అర్థంచేసుకోలేదు. అందుకు! ఈ కొత్తపద్ధతిలో మనుషులులేరు. డబ్బు వుంది. డబ్బేదేవుడు. అది ఎవరి దగ్గరుంటే వాళ్ళే గొప్పవాళ్ళు. మనిషి, మంచితనం, నీతి, నిజాయితీ—యివన్నీలేవు. డబ్బు సంపాదించాలి, ఇంకా, ఇంకా సంపాదించాలి. అదే యీ కొత్త సమాజపు లక్షణం, లక్ష్యం.

"ఇప్పటి పరిస్థితుల్లో నిజంగా పనిచేసేవాడికి గుర్తింపు లేదు. సమాజం వాళ్ళమీద ఆధారపడి నడవటంలేదు. పనిచేసేవాడు బ్రతకలేక బాధపడుతూవుంటే, సోమరులూ మోసగాళ్ళూ అవినీతిపరులూ యింకా యింకా సంపాదించేద్దామన్న మోసాల కుమ్ములాటలో కష్టపడేవాళ్ళని పురుగులకంటే హీనంగా నలిపేస్తున్నారు.

"నేనూ ఒక మనిషినన్న అభిమానంతో రేపటిమీది ఆశతో మనిషి ఎన్ని కష్టాలనైనా ఎదుర్కొగలడు. కాని యిప్పటి పరిస్థితులు మనిషిలోని మూలాన్ని అభిమానాన్ని నేనూ ఒక మనిషినన్న జ్ఞానాన్ని తుడిచిపెట్టేస్తున్నాయి. సామాన్య మానవులు అవినీతి చేతిలో ఆటబొమ్మలై ఆత్మ విశ్వాసం కోల్పోయి బియ్యం మూటలోని తుట్టపురుగుల్లాగ దొంగ బతు

కులు బతికేస్తున్నారు. విశాలమైన యీ ప్రపంచంలో బ్రతకటానికి అందరికి హక్కు వున్నదన్నమాట మరచిపోతున్నారు.

"తాగి, పేకాడి, మంచీ చెడూ లేకుండా, ఈ క్షణం గడిపెయ్యడానికి ఏ దుష్కార్యానికీ వెనుదియ్యని వాళ్ళని కాటావాళ్ళంటున్నారు. ఇప్పటి పరిస్థితులు సామాన్యులందర్నీ కాటావాళ్ళుగా మార్చేసేట్లున్నాయి.

"ఇది కష్టపడేవాళ్ళ సమాజంకాదు. సుఖపడేవాళ్ళదీకాదు. ఇది నశించి పోయేది....."

చలపతి ఆలోచన ఆవేదన పోతప్పకు అర్థంకావు. 'మడిసి మంచోడే గాని, రొవంత తిక్క' అనుకున్నాడు పోతప్ప.

వారం రోజులకి కొత్తూరులోనే నెలకి అయిదురూపాయల అద్దెకి ఒక కొట్టం దొరికింది పోతప్పకి. పల్లెకుబోయి రెండెకరాల పొలం గుత్తకిచ్చి లచ్చుమునీ ఉజ్జప్పని తీసుకొచ్చేశాడు.

మెల్లగా పరిస్థితులు గ్రహింపుకు తెచ్చుకున్న లచ్చుముకి గుండె బేజారైంది. 'మావా, యీ రిచ్చాదొక్కి బాగుపడ్డోడు లేడంట. ఆకరికి టీబీ ఆస్పత్రికెల్లాల్సిందేనట. ఎంతమందో రిచ్చాదొక్కేవోల్లు రగతం కక్కుకోని టీబీ ఆస్పత్రిపాలైనారంట. ఇంగేదన్న పనిసూడు' గోలెత్తింది.

"యాపని సేసేది? అన్నీ అంతే. గవర్నమెంటు పనులైతే నెలజీతం వొత్తది. సిన్నపనిగ్గూడా అయిదొందలు ఎయ్యి లంచం పోత్తేనే పని. లేకుంటే లేదు. ఎంప్లాయిమెంటు ఆపీసోడి దెగ్గర్నుంచీ పనిచ్చేదొరదాకా అందరికీ పొయ్యాలి. మనకట్టం అక్కర్లేదు గవర్మెంటోడికి. లంచంకావాలి....పోన్లే, యీ రిచ్చానే మనకి శాశివితవా? ఒంటో సత్తవ వుంది గనక యిప్పటికి అప్పులు దీర్చుకొని, యింగా అంతబూవి గొనుక్కోనో పదిజీవాలు జతజేసుకునోమనూ రెల్లిపోదామి" అన్నాడు. ముందు అప్పుగట్టి....దేనికైనా దుడ్లుకావాలి! దుడ్లు!

ఒచ్చిన్నాడు పదిరూపాయలు వచ్చింది. రానినాడు రెండు రూపా

యిలే మిగిలింది. వేడి నీళ్ళకు చన్నీళ్ళతోడు అన్నట్లుగా తనూ తమల పాకులగంప ముందు పెట్టుకుని బ్రిడ్జిక్రింద కూర్చుని రోజుకు రూపాయో రెండో తెస్తున్నది లచ్చుము. ఇట్లా మెల్లగా కొత్త జీవితంలో స్థిరపడ్డారు వాళ్ళు.

2

పట్టణానికి దక్షిణపు కొసన రైలుమార్గం దాటితే కొత్తవూరు అంటారు. మొదట్లో అది ఒక ముచ్చటగొలిపే కాలనీ. కాని రైలు పట్టాలమీదుగా బ్రిడ్జి కట్టినప్పటినుండీ దాని ప్రత్యేకత మాసిపోయింది. ఎత్తుగా దర్పంగా ఏర్పడ్డ బ్రిడ్జి ప్రక్క పేదగా కళతప్పి నిలిచింది.

నాలుగడుగుల మందపుని, గట్టి సిమెంటుగోడలు. రైలు లైనుకీ యీ ప్రక్కపదీ ఆ ప్రక్కపదీ ఆ బ్రిడ్జిని ఎత్తిపట్ట మోస్తున్నాయి. గోడకీ గోడకీ నడుమ పదడుగుల సందు. ఇల్లూ వాకిలీలేని బీదా బిక్కజనం ఆ సందుల్లో తడిక లడ్డంపెట్టుకుని చెదపురుగుల్లా చేరిపోయారు. నిజమైన బలమైన గోడలు! నిజమైన కప్పు! కలలోకూడా ఆశించని అదృష్టం! పెద్ద కర్రపెట్టెల బంకుల్ని పెట్టుకుని పగలు వ్యాపారం సాగించుకొంటూ రాత్రిళ్ళ వాటి వెనక బ్రతుకు గడుపుకునే చాకళ్ళు, మంగలి, ఇడ్లీల రాజమ్మ, కళాయి పనిచేసే దూదేకుల మస్తాను, సారా అంగడి, ఇతర చిల్లర వ్యాపారస్తులు ఆ జనాభాలో వున్నారు. వీళ్ళు కాకుండా పదిహేను రోజులూ నెలా గడుపుకుపోయే జనమూ చాలామంది వుంటారు. రెండు తడికెల సహాయంతో అక్కడ సుఖంగా నిలబడదామని వారం వర్షం లేకుండా ఏ క్షణాన్నో వచ్చి దిగుతారు ఒక్కో కుటుంబం .. ఒక గుడ్డ పేలికల మూట, ఒక సంచీ, రెండు కుండలూ, ఒక లోటా, నీళ్ళు ముంచు కునే డబ్బా తెచ్చుకుంటారు. ఎంత అకస్మాత్తుగా వచ్చారో అంత అకస్మాత్తుగా నామ రూపాలు లేకుండా మాయమైపోతారు. ఒక రోజున లుకలుకలాడి పోయిన సందు మర్నాడు ఖాళీగా శుభ్రంగా వుంటుంది.

వాళ్ళు ఎందుకు వచ్చారో, ఎలా బ్రతికారో, ఎందుకు వెళ్ళిపోయారో ఎవరికీ తెలియదు. పట్టించుకోరు.

ఇతర వ్యాపారస్థులతోపాటు బేరంకోసం ఎదురుచూసే రిక్షావాళ్లూ ఆ బ్రిడ్జి నీడలోనే నిలుస్తారు. బారెడెత్తు నల్లని విగ్రహం కాయకష్టంతో కండలు తిరిగిన ఒళ్ళు, పట్టుదలతో బిగుసుకున్న దవడలు, నవ్వటానికి ఉబలాటపడుతూ మెరిసే చిన్న గుంటకళ్ళు, నూనెపెట్టి దువ్విన నిగనిగలాడే క్రాపు, కట్ బనీనూ, ఖాకీనిక్కరూ—వాడే పోతప్ప. ఆర్నెల్లనుంచీ ఆ బ్రిడ్జి క్రిందే రిక్షా ఆపుకుంటున్నాడు. కొత్తవూరిలోని గృహిణులు ఎక్కడికైనా వెళ్ళవలసి వచ్చినప్పుడు 'బ్రిడ్జికింద పోతప్ప రిక్షా పిలుచుకురా' అంటున్నారు. స్టోరువాళ్ళు రేషను కార్డులవారికివ్వకుండా దొంగగా అందించిన చక్కెర, గోధుమలు, రవ్వా, మైదా, బియ్యం వగైరాలను చురుగ్గా అమ్మిపారేసి లాభంలో వాటా పుచ్చుకుంటున్నాడు. కాలనీలో వాళ్ళకి ఎన్నోవిధాలా చిన్న సహాయాలు చేస్తూ మంచినమ్మకస్తుడని పేరు తెచ్చుకున్నాడు. లాడ్జీలకి ఆడవాళ్ళని తీసుకెళ్తే ఎంత డబ్బు గుంజవచ్చో, బేరం అడగడం నామోషీ అయి ఎక్కువ డబ్బులు పారేసే మారాజులెవరో కనిపెట్టాడు. ఇట్లా పట్నం పోకడలన్నీ అర్థమైనా టెర్లీన్ చొక్కాలు, వాచీ, మెడకి కర్చీపు ఆఖరికి కాకా అంగట్లో టీ నీళ్ళు కూడా అలవాటు చేసుకోలేదు. మట్కా కట్టలేదు. మూడదఫాలు పల్లెకుపోయి ఎనిమిది నూర్లు షావుకారికిచ్చి వచ్చాడు.

స్టోరువాళ్ళ వస్తువులు పోతప్ప అమ్మిపెట్టటం చలపతికి సరిపడలేదు. గట్టిగా మందలించాడు. "మా కార్డుమీద పది కిలోల బియ్యం యివ్వమని నా భార్య వెళ్తే, గోడౌన్‌వాళ్లు బియ్యం తక్కువిచ్చారు. అయిపోయినై అన్నాడు. అమ్మటానికి నీకు మూట బియ్యం యిచ్చాడు. ఇహ చక్కెర సంగతి చెప్పనక్కర్లేదు. నీ అయిదు రూపాయల లాభం నువ్వు చూసుకుంటున్నావు గాని అది ఎక్కణ్నుంచీ వస్తున్నది? నీలాంటి నాలాంటి వాళ్ళ ఆకలిలోనుంచీ, ఏడుపులనుంచీ వస్తున్నది. తాపిల్దారుతోచెప్తే

ఆ స్టోరువాళ్ళు చాలా మంచివాళ్ళే! ఏమీ కంప్లయింటులేదే' అని ఆశ్చర్య పోతాడు, తన వాటా తీసుకుని. పైనుంచీ కిందిదాకా అందరూ దొంగలే అయిపోయారు ఈ దేశంలో.

'మావీధిలో పాలమ్మే ఒంటికంటి గంగమ్మ సంగతే తీసుకో. ఒక ఎనుముని వాకిటిముందు కట్టేసుకుని' పాలపొడిపాలు రోజుకి పదిహేను లీటర్లు అమ్ముతూ పదిరూపాయల వడ్డీకి ఆరువేలు తిప్పుతున్నది. పిల్లలకు పాలుకలిపి పొయ్యమని ఏ దేశంవారో ఉదారంగా యిచ్చిన పాలపొడిని చాటుగా అమ్ముకుంటున్న పంతులమ్మ కొడుక్కి డాక్టరుసీటు కావాలని అయిదువేలు లంచం యిచ్చింది. ఆ పాలుతాగి బాగుపడివుండవలసిన నచ్చు పిల్లవాడికి రోగంవచ్చినప్పుడు వాడి అబ్బ యాభై రూపాయల లంచం యివ్వలేదని ఆస్పత్రిలో చేర్చుకోని డాక్టరు బాత్‌రూమ్ గోడల్లో మూడు లక్షలు దాచాడు. ఆ రోగం నుంచి ఎట్లాగో బయటపడ్డ బక్కపీనుగులాంటి పిల్లవాడు పరీక్షల్లో కాపీచేసి పంతుల్నికొట్టి దొంగనోట్లు మార్చేవాళ్ళతోనూ దొంగసారా కాచేవాళ్ళతోనూ చేరిపోయాడు. ఆ సారా తాగటానికి డబ్బులేక తనకలాడుతున్న పదిమంది కలసి ఒక పొరుగూరు వాడినిచంపి జేబులో డబ్బుకొట్టేశారు. చీకట్లో ఒంటరిగా వెళ్తున్న ఆడపిల్లను చెరిచి చంపి పారవేశారు....కొటావాళ్ళు అంటావు. వాళ్ళనుఎవరు తయారుచేస్తున్నారో చెప్పు!

నీవుకూడా పోతప్పా! నీవూ నీలాంటి గొర్రెలూను. తాము ఏమి చేస్తున్నారో తమకే తెలియని గొర్రెలు! డబ్బూ అధికారం ఎక్కడుంటే వాళ్ళకు దణ్ణాలుపెట్టే గొర్రెలు! ఒకమంత్రి అరమైలక్షలు కట్నమిచ్చి కూతురు పెళ్ళిచేశాడు; ఒక ఆఫీసరు ఆరొందలు జీతగాడు నెలకు రెండు వేలు ఖర్చుపెడుతూ రెండొందల ఎకరాలు సంపాదించాడు; ఒకమామూలు పోలీసు అంతటి మేడకట్టాడు. అంటే ఆహా ఓహో అని ఆనందపడిపోయే గొర్రెలు!...."

పోతప్పకి చాలా కోపం వచ్చింది. "నువ్వు బతకలేవు. ఎవరన్నా

బతుకుతుంటే ఊరుకోలేవు! లెచ్చర్లు దంచుకోవాలంటే దంచుకో. అయితే మాటలు జాగ్రత్తగారానీ. గొర్లు గొర్లు అంటే మరేదాగాదు' అన్నాడు.

చలపతి నవ్వాడు. 'మరీ అంతకోపమైతే ఎట్లాగన్నా. కాస్త తగ్గు మనం ఏంచేస్తున్నామో మనకే తెలియటంలేదు. అదే పెద్ద ఆపదగా వున్న దన్నాను. కాదంటావా ఆలోచించుకోని చెప్పు.

'సమాజంలో మనిషి మనిషిగా బ్రతకాలంటే తిండి ఎంతముఖ్యమో చదువూ అంతముఖ్యం. తిండిలేనివాడికి బానిసత్వం తప్పదు. చదువులేని వాడు వచ్చిన స్వాతంత్ర్యాన్ని నిలబెట్టుకోలేడు. ముఖ్యంగా నిశ్చితమైన విలువలులేని కాలంలో చదువులేని సామాన్యుడు అయోమయంలో కూరుకు పోతాడు....

చదువంటే ఈ గుమాస్తా చదువులుకాదు. మనిషిని మనిషిగా నిల బెట్టగల చదువు. నేనెవరు? నాకేం కావాలి? నా చుట్టూ ఏం జరుగుతున్నది? నా పరిస్థితి ఏమిటి? నేనేం చెయ్యాలి? అన్న ఆలోచన పుట్టించే చదువు. సమాజంయొక్క మంచిలో తన మంచి ముడిపడి వున్నదన్న జ్ఞానం కలిగించేది. అందరం కలిసే పైకిగానీ క్రిందికిగానీ పోతామన్న సత్యం గ్రహింపుకు తెచ్చేది—ప్రతి ఒక్క మనిషి మంచిచెడ్డలకూ సమాజంలోని ప్రతి మనిషికీ బాధ్యత ఉన్నదనే మూలసత్యాన్ని కొంతవరకైనా గ్రహింప జేసేది...."

చలపతి మాట్లాడుతూ వుండగానే పోతప్ప లేచాడు. వెళ్తానని చెప్ప నైనా చెప్పకుండా వెళ్ళిపోయాడు.

'ఎవరి తెలివి వారిది. ఎవరి బ్రతుకు వారిది. పేపరు చదివే వోల్లంతా వూరోల్లకి నెట్టులేదని అగుడుజెత్తన్నారా? ఈయప్ప సావాసం చాలుసామీ' అనుకున్నాడు.

3

వారం రోజులు చలపతి ముఖం చూడలేదు పోతప్ప. బ్రిడ్జిదగ్గర రిక్షా ఆపుకోలేదు. ఒకరోజున పోతప్ప ఆగిన చోటికి చలపతే వచ్చాడు.

'చాలా కోపంమీదున్నావే' అని నవ్వాడు. ఆ నవ్వుచూస్తే పోతప్పకు మండుకొచ్చింది 'ఎంత చదువుకున్నోడికైనా గొప్పోడికైనా అంతలావు పొగురు మంచిదికాదు' అన్నాడు వెటకారంగా. 'నేను గొప్పోడి ననుకుని ఏదీ మాటాడంలేదు. ఎంత హీనంగా వున్నానో తెలుసుకున్నాకనే ఇవన్నీ ఆలోచించుకున్నాను' అన్నాడు చలపతి. 'మాటలు బాపోర్లిత్తావుగానీ నాకు పనుంది పోవాల' అన్నాడు పోతప్ప. 'ఆర్నెల్లబట్టి నువ్వు నాకు అన్న దమ్ముడిలాగున్నావు. ఇప్పుడు కోపం చేసుకోవద్దు. రిక్షా యిచ్చినాక రాత్రికి మాయింటికి రా' అన్నాడు చలపతి.

వెళ్దామా వద్దాఅని ఆలోచించుకున్నాడు పోతప్ప. ఆలోచన తెగ కుండానే అన్నం తిని చలపతి యింటికి వెళ్ళాడు.

ఇద్దరూ మూసేసిన పార్కుముందరి దిమ్మెమీద కూర్చున్నారు. తానుగా ఏమీ మాట్లాడకూడదనీ, చలపతి సమాజం గురించిన ఉపన్యాసాలు ఎత్తుకుంటే నోరు మూయించాలని పట్టుదలగా వున్నాడు పోతప్ప. కొంచెం సేపు ఇద్దరూ మౌనంగా వుండిపోయారు.

'పకీరన్న మేస్త్రిని చూశావుగా....మా నాన్న అచ్చం అట్లాగే వుంటాడు' అన్నాడు చలపతి.

ఖాకీ చొక్కా ఖాకీపాంటూ వేసుకొని తలచుట్టూ మఫ్లరు చుట్టుకొని చేతులు వెనక్కి కట్టుకొని రోడ్లూడ్చే వాళ్ళని అజమాయిషీచేస్తూ తిరుగుతూ. వుంటాడు ఫకీరప్ప పొద్దున్నే. ఆకలిమంటలో పొగచూరి పోయినట్లు నల్లగా నిటారుగా మసిపూసిన వెదురు బద్దలాగా వుంటాడు, ఎవరితోనైనా మాట్లాడుతున్నప్పుడు. టపటప కొట్టుకులాడతాయి కనురెప్పలు.—దేన్నో వెనక్కి తోసేసి దాచిపెట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నట్లు. మఫ్లరు కిందనుంచీ నల్లని మొహంమీద పడుతున్న బూడిదరంగుజుట్టు ప్రాణమున్న మనిషికి సంబంధించినదిలాగా కనబడదు. మంగలిషాపులో కత్తిరించి పారేసిన దానిలా వుంటుంది. ఆ పకీరప్పలాంటి మరో పకీరప్పకు ఈ చలపతి కొడుకని ఊహించడం కష్టం.

'మాది ఏవూరని అడగొద్దు. మాది పెద్ద కుటుంబం. మా అవ్వ అమ్మ, నాన్న, ముగ్గురు కొడుకులూ, ఒక కూతురూను. మానాన్న కాలేజీలో ప్యూనుగా ఇరవైయేండ్లు పనిచేసాడు. ఇంకా చేస్తున్నాడేమో. దినదినగండం నూరేళ్ళాయుస్సు ఉద్యోగాలవి. ఎదుగూబొదుగూలేని జీవితం. ఎన్నేళ్లు ఎంత పనిచేసినా ప్రిన్సిపాలు ఏ నిమిషాన్నైనా ఉద్యోగం పీకేసి యింటికి పంపించవచ్చును.... ఆ ఉద్యోగం గురించి అప్పుడు పిల్లలం మాకు తెలియదుగానీ, మానాన్న యింట్లో పులి అనుకో, అంతా సిస్టమ్ ప్రకారం జరగాలి. తప్పటానికి వీల్లేదు. అంత స్ట్రిక్టుగా వుండేవాడు. ప్రొద్దునే అందరం చద్దితినాలి. మళ్ళీ ఒంటిగంట కొట్టేనే అన్నం. పది నిముషాలు కూడాముందు పెట్టకూడదు. మళ్ళీ రాత్రి ఎనిమిది గంటలకే. పదిగంటలకు అందరూ పడుకోవాల్సిందే. ఆదివారం పిల్లలందరు వూరి బయటికి వెళ్ళి వారానికి సరిపడా పొయిలోనికి కంపతీసుకు రావాలి. శని వారం అందరం తలకి నీళ్ళు పోసుకోవాలి. అబద్ధం, దొంగతనం అన్న మాటలు చెవిని పడకూడదు. ఎవరన్నా అబద్ధం చెప్పినట్లు తెలిస్తే తోలు ఒలిచేస్తాడు, పండగనాడు తప్పించి సినిమాలేదు. కాలేజీలో పార్టీలున్న ప్పుడు మేం ఎంత సంబరంగా ఎదురుచూసేవాళ్ళమో! మానాన్న వచ్చే వరకు కాచుకొని వుండేవాళ్ళం. ఒక్కనాడు మైసూర్‌పాక్ ముక్కలు, బూందీ, కారాలూ, పకోడీలు అరటిపండ్లు ఏవైనా తెచ్చేవాడు. అందరం కూర్చుని ఎంత ఆనందంగా తినేవాళ్ళమో! దసరాల్లో పండగ ఈనాములు తెచ్చేవాడు. ఆ డబ్బుల్తో ఆ సంవత్సరానికి తలోజతా బట్టలు కుట్టించేవాడు. అబద్ధం ఆడటం, మోసం చేయటం ఒకరికి తలొంచటం మాకు తెలియదు. పట్టుదల క్రమశిక్షణ బాగా తెలుసు. అట్లా పెరిగాం మేము. ఒక పద్ధతి ఒక న్యాయం జీవితాన్ని శాసిస్తుందన్న విశ్వాసం అందులో కష్టపడి పని చేస్తూ సుఖంగా నిలువగలమన్న ఆశ మాలోని మూలం అయింది. ఏం తిన్నాం, ఎంత తిన్నాం అన్నది ముఖ్యంకాలేదు. మాకు ఏ మంచితిండి లేకపోయిందో, ఏ గొప్ప అవకాశాలు లేకుండా పోయాయో అన్న చింత

మాలోని భాగం కాలేదు. ఏది యివ్వబడిందో దానిలో బ్రతికాం. యివన్నీ అప్పుడు నేను ఆలోచించుకోలేక పోయినా జరిగింది అది.

మా అన్న బి. ఏ. రెండో సంవత్సరంలో వున్నాడు. నేను యస్. యస్. యల్. సి. మంచి మార్కులతో పాసై పి. యు. సి. లో చేరాలనుకుంటున్నాను. అప్పుడు కాలేజీలో స్వీపరుపని ఖాళీపడింది. అన్ని వస్తువులకీ ధరలు పెరగడంతో యింట్లో జరుగుబాటు కష్టంగావుంది. నెలకోసారి తినే మాంసం, చేపల్లాంటివి ఓదిలేశాం కొనలేక. పాలు, పెరుగు, గ్రుడ్లు అన్నవి మాకెప్పుడూలేవు. ఇప్పుడు పచ్చిమిరపకాయలు, వంకాయలు, ఆకుకూరలుమాత్రం యింటికి తెస్తారు. అవి కొనటమే కష్టంగా వుంది. పప్పు పదార్థాలు అందకుండా పోయిన్నై. పులుసులోకి తాళింపు మానేశాం నూనెధర పెరిగాక....నెలాఖరు వస్తుంటే ఒంటిపూట భోజనం, రెండోపూట రాగిగంజి. అప్పుడు స్వీపరుపనిలో నన్ను చేరమని మా నాన్న చెప్పాడు. 'ఈ కాలంలో బి. ఎ. చదివినా ఈ స్వీపరు పనికూడా దొరకనివాళ్ళు వున్నారు. వుద్యోగాలు దొరకడంలేదు. ఇప్పుడు యిందులో చేరితే నిమ్మళంగా ఎటెండరుగా, స్టోరుకీపరుగా, గుమస్తాగా-యింత తెలివి గలవాడివి నీ అదృష్టంకొద్ది యింకా పైకే వెళ్తావు' అన్నాడు. అప్పుడు నాకు పదహారేళ్ళు. మా అన్నకు ఇంకో ఏడాది కష్టపడితే బి.ఏ. అవుతుంది. కాబట్టి నేను పనిలో చేరాలి. ఆఫీసు గుమస్తాలు, అయ్యవార్లు, ప్రిన్సిపాలు ఎంప్లాయిమెంటు ఆఫీసు—అందర్నీ మంచి చేసుకుని అడుక్కొని ఆపని నాకు వేయించాడు. కొడుకు చేతికి అందివచ్చాడని సంతోషించాడు మా నాన్న.

మొదట నాకేమీ అనిపించలేదు. కాని కాలేజీ తెరిచాక మాస్కూల్లో నాకంటె తక్కువ మార్కులు వచ్చినవాళ్ళు అదే కాలేజీలో చదవడానికి వస్తూంటే, నేను వాళ్ళు కూర్చునే కుర్చీలు బల్లలు దులపడం ఊడవటం మంచినీళ్ళందివ్వటం చాలా కష్ట మనిపించింది. ఎవరితో చెప్పుకోలేను. ఏమీ చెయ్యలేను. 'సరే మేం పేదవాళ్ళం. పేదగా పుట్టాం. కాదను

కంటే మారిపోతుందా?' అనుకున్నాను. అయినా నా గుండెలో కనపడని గాయం ఏర్పడింది. తిండికి జరగని వాళ్ళకి 'సమానత్వం; స్వాతంత్ర్యం' అనేవి ఉత్తమాటలు!.

ఇదివరలో నాతో చదివిన ఒక హరిజన విద్యార్థికి ఈ కాలేజీలో స్కాలర్‌షిప్ వచ్చింది. అట్లా వచ్చినవాళ్ళు పావలా అరా స్వీపర్లు అడిగితే యివ్వటం మామూలట. ఆ అబ్బాయిని పావలా యిమ్మని వెంట వెళ్ళాడు మానాన్న. 'నేను మాదిగోణ్ణని గవర్నమెంటువాళ్లు నాకీ డబ్బిచ్చారు. నా కంటే కనాకష్టపు వాడివా, నన్నడగటానికి?' అనేసి యివ్వకుండా వెళ్ళి పోయాడు. అది చూచిన నాకు మా నాన్నమీద చాలా కోపం వచ్చింది.

ఇంతలో దసరా యినాముల కోసం వేట ప్రారంభమైంది. స్టూడెంట్ల దగ్గర, లెక్చరర్ల దగ్గర చిన్న ఉద్యోగులు అడుక్కుంటున్నతీరు చూశాను. ఇతరులకు ఏదైనా అందించటమే మహద్భాగ్యం అనుకుంటున్నట్లు వాళ్ళ నోట్లోంచీ మాటరావడమే తడవుగా కాళ్ళకు కాళ్ళు కొట్టుకుంటూ పరుగెత్తి పనులు చెయ్యటం చూశాను. మానాన్నను ఆ పరిస్థితిలో చూడటం నాకు షాక్ అయింది. మా బ్రతుకు ఇంకోరకంగా కనుపించింది. అసలు మా నాన్న జీతంలో ఇంత కుటుంబాన్ని ఎట్లా జరిపాడు? కడుపు కట్టుకుని — ఒక సినిమాలేదు, ఒకబీడి లేదు, టీ నీళ్ళుకూడా లేవు — ఏ అలవాటూలేదు. ఎందరి మంచికోసం పాకులాడాడో, ఎందరికాళ్ళు పట్టుకున్నాడో! ఎందరో విసిరేసిన పావలాలు, స్టూడెంట్సు దగ్గర ప్రాధేయపడి అదిలించి బెదిరించి సంపాదించుకున్న అర్థలు, అయ్యవార్ల అవసరాలకోసం పరుగెత్తి పాకులాడి తెచ్చుకున్న రూకలు అవిలేకపోతే మేం బ్రతుకలేము! మేము చెయ్యవలసిన పని చేస్తున్నాం, మా బ్రతుకు మేం బ్రతుకుతున్నాం అనుకోవటం మనిషి లక్షణం. అయితే మేము కుక్కలం!.

ఒకనాడు నేను యింటికి వెళ్తూ మానాన్నతో ఏదో చెప్పాలని వెళ్ళాను. అప్పుడే స్టూడెంట్సు పార్టీముగించుకుని వెళ్ళి పోయినట్లున్నారు, వాళ్ళు వదిలేసి వెళ్ళిపోయిన పళ్ళాలు కప్పులు అక్కడే వున్నై. ఇద్దరు

ప్యూన్లు. మానాన్న అక్కడే తిరుగుతున్నారు. సగం కొరికేసిన మైసూరు పాకులు ఒకరికంటేముందు ఒకరు పోటాపోటీగా చేజిక్కించుకొని జేబుల్లో కుక్కుకుంటున్నారు. మిగిలి పోయిన మిక్చరు కాగితాల్లో పోసుకుంటున్నారు. గులాబ్‌జామ్ తిన్నపళ్ళాల్లో మిగిలిన చక్కెర పాకమంతా చేతిలోకి ఒంపుకుంటూ గబగబా తాగేస్తున్నాడు మానాన్న. నన్నుచూచి ఠక్కున ఆగిపోయాడు. అంతలోనే సర్దుకొని రారా, నువ్వుకూడా తాగు, మంచి చలువచేస్తుంది అన్నాడు. నాకు మతిపోయినట్లయింది. 'యివాళ కాలేజీలో ఏదో టీ పార్టీ వుందంట. మానాన్న తీపి తెస్తాడు! నాన్న ఏంతెచ్చావు, నాన్నా! పొట్లంవిప్పి తెచ్చినవి మాకందరికీ తుంపి పెడుతున్న నాన్న. పెళ్ళింటి వెనుక పారేసిన విస్తళ్ళకోసం ఎగబడుతున్న కుక్కలు.

ఎవరిమీదో ఎందుకో తెలియని కసి నాలో పెరిగిపోయింది. నేరుగా ప్రిన్సిపాల్ రూమ్‌కి వెళ్ళాను. నేను చేరాక యీ అయిదు నెలల్లో రెండు ప్యూను పోస్టులు ఖాళీపడ్డాయి. ప్రిన్సిపాల్ ద్రాక్షతోటలో ఆర్నెల్లనుండీ ఉచితంగా పనిచేస్తున్నవాడికి ఒకటి ఇచ్చేరు. మూడువందలు లంచం యిచ్చిన వాళ్ళకు రెండోది యిచ్చారు. ఇంకో ఇరవై ఏళ్ళ తర్వాత ప్యూనుగానో స్వీపరుగానో అచ్చం మా నాన్నలాగా వుంటాను నేను. సందేహం లేదు. ఒక ఖాళీలో నన్నెందుకు వెయ్యలేదని ప్రిన్సిపాల్‌ని ఘాటుగానే అడిగాను. మాటా మాటా పెరిగి ఆ వుద్యోగానికి రిసైన్ చేసి వచ్చేశాను. ఏమిరా, ఇంట్లో అందరం బ్రతికి వుండాలని లేదా నీకు? బంగారమంటి ఉద్యోగం పోగొట్టి అందర్నీ చంపేస్తివి గదరా అని యింటిల్లిపాదీ ఘోష పెట్టారు. అప్పుడు యింట్లోంచీ రావటం మళ్ళీ వెళ్ళలేదు....' అన్నాడు చలపతి.

"మరి పెళ్ళి" అడిగాడు పోతప్ప.

"పెళ్ళా?" నవ్వాడు చలపతి. "నాతోపాటు కష్టపడగల కూలిపని చేసే సావిత్రిని నేనే చేసుకున్నాను. ఏమి కులమని పట్టించుకోకుండా గుళ్ళో తాళి కట్టాను."

కథా నిలయం
3792

"పెద్దోళ్ళమాట యిని యింటోవుంటే వాల్లు అన్నీచూపి చేత్తారు. మరి నీవు బేటికొచ్చేత్తివి...." సానుభూతితో అన్నాడు పోతప్ప.

"ఇప్పుడు నాకేం తక్కువ? సావిత్రికేం తక్కువ?" నవ్వుతూ అన్నాడు చలపతి.

"ఇప్పుడేం తెలుత్తుంది? ముందుకి గదా తెలిసేది! ఇల్లు, వూరు కులం, అయినోల్లు అన్నిటినీ యిడిసేత్తే యింగమడిసేంది....నీ అదురుష్టం బాగులేదు. అంతే...."అన్నాడు పోతప్ప ఖచ్చితంగా.

"మా నాన్నలాగా వుంటే ఫరవాలేదంటావు! బ్రతకలేక, చావలేక నేనూ మనిషినే అనుకునే కుక్కలాగా!...."

"నీకు ఆలోచనలు జాత్తి అన్నా. మీ నాయనలో నాకేం తప్పు కనపడలా. కాలాన్నిబట్టి సర్దుకోవాల్సి వత్తుంది. మీ నాయన ఏంజేసినాడు? ఒకరికి అప్పు ముంచేసినాడా? తలకాయలు దీసినాడా? తాగినాడా? జేలుకి బోయినాడా?....మరేదాగా బతుకుతున్నాడు. కాలం బాగాలేదులే. బ్రమ్మయ్య గారు చెప్పలేదా? వీరబోగవసంతరాయలు అప్పుడే పుట్టి బూమి అడుగున విద్దె నేర్చుకుంటున్నాడట. ఆయన వత్తె కలికాలం ఆకరయిపోతది. సత్తె వంతులు ఒత్తులై నిలుత్తారు. తతిమ్మా జనం నాశనమైపోతారు...." పోతప్ప లేచాడు.

"సత్యం ఏది? సత్యవంతులు ఎవరు...."

ఇద్దరూ యిండ్లకు బయలదేరారు.

"రొవంత తిక్క. అంతే" అనుకున్నాడు పోతప్ప.

4

ఒకనాడు చెప్పాపెట్టకుండా పోతప్ప చెల్లెలు బేరమ్మ, మొగుడు అంజనప్ప ఆరుగురు పిల్లల్తో వచ్చి దిగారు, పట్నంలో బతుక్కుందామని. వాళ్ళరాక పోతప్పకి సరిపడలేదు. అంజనప్ప సోమరి, తాగుబోతు. అట్లాంటి వాళ్ళంటే పోతప్పకి అసహ్యం. అయినా పైకి ఏమీ అనలేదు. అంజనప్ప

వూళ్ళోకి వెళ్ళి తిరిగి పనిదొరక లేదంటూవచ్చి తిని ఎటో పోయేవాడు. పని దొరికిననాడు అసలు రాలేదు. బ్రిడ్జిఅవతల చిన్న యింట్లో కనిపించాడు. అక్కడ కాటావాళ్ళు చేరుతారు. తాగుడు, పేకాట, అందులోనే మట్కా-వాడు. వాళ్ళకి రాత్రీ పగలూ లేదు. ఎప్పుడూ కీచులాటలు. అంజనప్పని అక్కడ చూచిన పోతప్ప నిప్పుతొక్కిన కోతిలాగా యింటికొచ్చి పడ్డాడు.

"ఏమిటిగ్గా మీరీవూరొచ్చింది? బతుక్కోటం, బాగుపడటం మీకు ఎప్పటికీ లేదు, ఆడు అసలే తాగుబోతు. ఈడ కాటా నాకొడుకుల్తో జేరి జేలు పాలౌతాడు" అన్నాడు బేరమ్మతో.

బేరమ్మకి మాట పడటం అలవాటులేదు. "ఆడ నాకు కూలి వున్న నాడుండె, లేన్నాడు లేకపోయె. తిండికి జరక్క, ఏవైతే కానిమ్మని ఎల్లొచ్చేసినం. ఎల్లగాలం నీమీందనేబడి తింటామనుకుంటివా? మాబతుకు మేవే బతుక్కుంటాంగాని" అన్నది కోపంగా.

ఆ రోజే రెండు తడికెలు తెచ్చుకున్నారు, బ్రిడ్జిక్రింద చేరటానికి. దానికి పోతప్ప అడ్డం చెప్పాడు. 'ఆడ మరీ అన్నాయపోల్లుంటారు. అంతగా మానం, మరేదా యిడిసేసిపినావా? ఇంకా నానాల్లుండు. అంగిడో యాదో సూసుకుందాం' అన్నాడు.

"తిండి జరగనోల్లకి మానం మరేదా యేంది!" అని చాపా బొంతా యెత్తుకొని వెళ్ళిపోయింది బేరమ్మ కుటుంబంతో.

రెండు రోజులు బేల్దారీపనికెళ్ళి తరువాత పని దొరకలేదని వుండి పోయాడు అంజనప్ప. పోతప్ప సాయంతో బేరమ్మ బ్రిడ్జిక్రింద యింటి ముందర కూరగాయల బేరం పెట్టుకుంది. పక్కనే పొయ్యిపెట్టుకుని వేడి బజ్జీలువేసి అమ్ముతుంది. ఎట్లాగో పస్తులు లేకుండా నెట్టుకొస్తున్నది. అంజనప్ప సంపాదించింది తనే తాగేస్తాడు. నెల తిరిగేసరికి ఈ రకంగా స్థిరపడి పోయేరు వాళ్ళు.

ఎవరితోనూ చెప్పకుండా వూళ్ళోంచి మకాం ఎత్తేశాడు చలపతి. ఎక్కడికి వెళ్ళాడో ఎవరికి తెలియదు. ఒంటికంటి గంగమ్మ దగ్గర పద

కొందు రూపాయల వడ్డీకి రెందు దఫాలుగా ఎనిమిదివందలు అప్పుతీసు కున్నాడట. దానిమీద ఒక ఎనిమిదివందలదాకా వడ్డీ కట్టాడు. ఇంకా వెయ్యి దాకా బాకీ యివ్వాల్సి వుందట. ఇదికాక పాలబాకీ నలభై వున్నదట. ఆవిడ రంకెలు వేస్తోంది. కాకావానికి, పెరుగమ్మికి వెళ్ళే ముందురోజునే బాకీ యిచ్చేశాడట. ఇంటద్దె పదహారు రోజుల్దీ, శెట్టి అంగట్లో వంద రూపాయలదాకానూ యివ్వలేదట.

"లోకమంతా సెడిపోయిందని. మరామ్మతు సెయ్యాలన్న కబుర్లు సెప్తాడు. ఆకిరికి అప్పులు ముంచేసి, వూపిచ్చుకొని పోయినాడు!" అను కుంటే పోతప్పకు కొంత తృప్తి కలిగింది.

బ్రిడ్జికొక ప్రక్కన అలివిగాని మైదానం వున్నది. ఆ మైదానంలో కట్టేస్తే, బ్రిడ్జిక్రింద బేరంచూసుకుంటూ లచ్చుమూ బేరమ్మా ఒక కన్ను అటుంచుతారన్న ఆలోచనతో ఒక పొదమనీ ఒక పొట్టేలు పిల్లనీ కొన్నాడు పోతప్ప. మధ్యాహ్నాలు బ్రిడ్జి నీడలో రిక్షాలో నడుం వాల్చి మైదానంలోని పొట్టేలు పిల్లల్ని చూస్తుంటే పోతప్పకు ఎంతో తృప్తి, ఆనందం కలుగుతుంది.

ఆరోజు మంచి బరువుల్తో రిక్షాతొక్కాడు ఉదయంనుండి. ఇద్దరు ఆడవాళ్ళను, నలుగురు పిల్లల్ని సామానుతో నహా తీసుకెళ్ళి దించి వచ్చే సరికి మిట్టమధ్యాహ్నం అయింది. ఉస్సురంటూ బ్రిడ్జి క్రిందికి చేరాడు. లచ్చుము యివాళ తమలపాకులు తేలేదు. ఉజ్జప్పకు జ్వరంగా వుందని యింట్లోనే వుండిపోయింది. బేరమ్మ కూరగాయల ముందు కూర్చుని బజ్జీలు కాలుస్తున్నది. అంజనప్ప పుల్లుగా పీకేసినట్లున్నాడు. దిక్కు తెలియ కుండా ఒట్టినేలబడి దొర్లుతూ వొదురుతున్నాడు.

"అడిపనే హాయి. పైసాపని సెయ్యడు....తాగటానికి దుడ్డెట్టా పిక్కిందో. పనికి గూడా బోలేదే యీ నడమ" అనుకున్నాడు పోతప్ప. అలిసినచూపు అలవాటుగా మైదానంపైపు పారింది. అక్కడ గడ్డిపరకలు కొరుకుతున్న పొటేలు పిల్ల కనిపించింది. ఎవరో వీపుమీద చరిచినట్లు

నిటారుగా కూర్చున్నాడు. ‘బేరమ్మా, రొండో పొట్లేలు పిల్లేదే?’ అన్నాడు అదుర్దుగా. బేరమ్మ బజ్జీలమీదనుంచీ చూపు తిప్పకుండా ‘యావో. నాకేం దెల్సు. అయప్పనే అడుగు’ అన్నది. దాని గొంతులో పోతప్పకేం విన్పించిందో, ఒక్క ఊపులో రిక్షాదిగి అంజనప్ప దగ్గరి కెళ్ళాడు. వాడి చొక్కా కాలరు పట్టుకొని యీడ్చి కూలేశాడు. ‘పొట్లేలు పిల్లేది?’ అన్నాడు. అంజనప్పకి కొస్త తెలివొచ్చింది. ‘యాటికి బోయిందో....నేనేం కావిలా?’ అన్నాడు. ‘తెల్దా నీకు? తాగుబోతు నాకొడకా....నీకు తాగటానికి యాటి నుంటీ వొచ్చిందిరా?’ గసబోసుకుంటూ అంజనప్పని విదిలించేస్తున్నాడు పోతప్ప. ‘ఎవరో మారాజు....గొర్లు దోలకపోతా పదిరూపాయలిచ్చిండు నాకు....దరమరాజు....ఏం, ఇయ్యకూడదా?....’ అన్నాడు అంజనప్ప నవ్వబోతూ, తూలుకుంటూ.

పోతప్పకి అలవిమాలిన కోపం వచ్చింది. బేరమ్మ పొయ్యికాడి కట్టెపుల్ల అందుకున్నాడు. ‘దరమరాజు వూర్కె యిచ్చినాడేవిరా....? పొట్లేలు పిల్లేది?....యాభై రూపాయల కుర్రని పదిరూపాయలకి దారపోసినావురా....’ అంటూనే కసిదీరేట్లు ఉతుకుతున్నాడు అంజనప్పని. వాడి చేతిమీదా నుదుటిమీదా చీరుకుపోయి రక్తం కారుతున్నది.

“అమ్మో, నాయనో, రగతం, సత్తావుండాడన్నా” అంటూ బేరమ్మ పరుగెత్తు కొచ్చింది. అంజనప్ప రక్తం చూసుకుని ‘అయ్యో....అయ్యో....’ అంటూ నేలమీదికి దబ్బుమని బోర్లా పడిపోయాడు. పడుకునే బూతులు తిడుతున్నాడు.

ఆ దోవన ఎక్కడికో బర్రున పోతున్న పోలీసు వాను వీళ్ళను చూసి ఠక్కున ఆగింది. ఒక పోలీసు దిగివచ్చాడు. పోతప్ప చెయ్యి పట్టుకుని, కట్టెలాగి క్రిందపడవేసి ‘పద, స్టేషనుకు’ అన్నాడు. పోతప్పకి నోట మాట రాలేదు. తత్తరబిత్తర పడిపోయాడు. అంజనప్ప తిట్లు నిలిపి, ఏం జరుగుతున్నదో అని తలెత్తిచూశాడు.

బేరమ్మ పోలీసు కడ్డంపడుతూ 'మా వోడేనయ్యా! మా అన్నే. ఆడు తాగి దొంగపని జేత్తేను కోపగించుకున్నాడు. అంతేనయ్యా.... పోతప్ప. అదిగో ఆ రిచ్చా తొక్కుతాడే, మాయన్నే.... మేం, మేం ఒగిటే' అని బ్రతిమలాడుతోంది.

పోలీసు తిరుగుమాట లేకుండా అంజనప్పని చూపి 'నువ్వు కూడ రా' అనేసి పోతప్పను లాక్కుపోయాడు. అందరూ ఎక్కగానే వాను స్టేషనుకి వెళ్ళిపోయింది.

5

జైలు గదిలో కూర్చున్న పోతప్ప దిగులుపడిపోయాడు. పోలీసోళ్లు చితకదంతారా? ఆఖరి ఏం జేస్తారో! లచ్చుమూ ఉజ్జప్పా ఏం జేస్తున్నారో ....తలచుకున్న కొద్దీ కడుపులో గుబులు పొర్లుకొస్తున్నది. పోతప్ప ఎప్పుడూ తప్పు చెయ్యలేదు. ఒకరిచేత వీడిట్లాటివాడు అనిపించుకోలేదు. ఇప్పుడు ఏకంగా జైలుకే వచ్చేశాడు! తన కర్మని నిందించుకున్నాడు పోతప్ప. సరిగ్గా వాడిని కొడుతున్నప్పుడే పోలీసోళ్ళ కళ్ళబడ్డాడు. 'ఆడు నా కొదమని అమ్ముకుతిన్నాడు. అణ్ణి జైలు కెయ్యాలగాని నన్నెందుకు' అని పోలీసాయన్ని ఎంతేనా అడిగాడు. ఇంతాజేసి అంజనప్పగాణ్ణి ఇంటి కొదిల్నారు. పోతప్పని లోనికి దోసినారు. తప్పు ఆడిలో వుందా, లేదా? ఇప్పటికీ తల్చుకుంటే కడుపుడికిపోతుంది. బంగారంటి కొదమ. వెల్ల కాళ్ళది. నంద్యాల సైడుది. మంచిజాతిది. ఏడాదికంతా ఎక్కివచ్చేది. మాటయాబై పలికేది. వృధాగా కల్లంగడికి ధారబోసినాడు. దొంగనా కొడుకు. ఆడది సంపాదిచ్చి పెడితే తిని కాళ్ళబారజాపుకూర్చునేదిగాక ....వాణ్ణి తుక్కుతుక్కుగా చితగ్గొట్టి మట్టిలో పొర్లించి మొగాన తుప్పు మని వుమ్మెయ్యాలి. అందరికీ శనిపట్టినట్టు పట్టినాడు! అట్లాంటివాడిని ఏంచేసినా తప్పులేదు—అనుకుంటూవుండగానే తనపరిస్థితి జ్ఞాపకంవచ్చి అంతకసీ చప్పున చల్లారిపోయింది. తాను జైల్లో వున్నాడే? తప్పు తనదే

అయిందే! మనసంతా అయోమయం అయిపోయింది. ఏదో అర్థంకాని భీతి పట్టుకున్నది.

పోతప్పని రెండోరోజు సాయంత్రం జైల్లోంచి వదిలేశారు. పోలీసులు రెండునూర్లు యిస్తేనే ఓదల్తామన్నారనీ, ఇంట్లో దాచుకున్నదీ, రెండో పొటేలుపిల్లని అమ్మిందీ; అక్కడా అక్కడా అప్పుచేసిందీ అంతా జతజేపి తెచ్చికట్టానని చెప్పింది లచ్చుము. జైల్లోంచీ ఒదిలారన్న సంతోషం ఆవిరైపోయింది. మిగిలిన పొట్టేలుపిల్ల, దుడ్లు అన్నీ పోయినాయి. అప్పు మిగిలింది! లచ్చుము దగ్గర మిగిలున్న రూపాయి యిప్పించుకున్నాడు. "నువ్వు ముందుపో. నేను ఒత్తాలే!" అని లచ్చుముని పంపించేశాడు. మనసులో అర్థంకాని ఆవేదన. చలపతి జ్ఞాపకం వచ్చాడు. "చలపతివుంటే బాగుండేది" అనుకున్నాడు.

రెండు సీసాల సారాయితాగేసరికి పోతప్పకి గాలిలో తేలిపోతున్నట్లుంది. కొంచెంసేపు నవ్వాలనీ కొంచెంసేపు ఏడవాలనీ అన్పిస్తోంది. కళ్ళలోంచీ ముక్కులోంచీ నీళ్ళుకారిపోతున్నై. తాను గొప్పవాడైనట్లు, ప్రపంచాన్ని శాసించగల వాడైనట్లు, ఏదో స్వతంత్రంవచ్చేసినట్లుగావుంది. నేరుగా రిక్షా నిలుపుకునేచోటికి వచ్చాడు. బేరమ్మ అంగట్లో పెద్దకొడుకుని పెట్టి ఎక్కడికో వెళ్ళింది.

బ్రిడ్జి ఎత్తుగా ఠీవిగా నిల్చుని ఆకాశంమీద గీత గీస్తోంది. 'సెబాస్' అన్నాడు పోతప్ప. క్రిందప్రాకులాడుతున్న మనుషుల్ని లెక్కజెయ్యకుండా వాళ్ళకందనిచోట పైన వున్నది బ్రిడ్జి. దానిముందు అన్నీ నలుసులు! ఆహా, ఏం బ్రిడ్జి! ఎంత బ్రిడ్జి! ఎంత ఖరీదైన గొప్పబ్రిడ్జి! కాసేపు అలా ఆనంద పడిపోయాడు పోతప్ప.

ఆనందంగా బ్రిడ్జీ ప్రక్కనుండే మైదానంలోకి చూచాడు. అక్కడ నాలుగావులూ, ఒక నల్లమేకా తిరుగుతున్నై. ఒక కొదమా ఒక పొట్టేలు పిల్లా లేవు. పోతప్పకు గుండెను అంకుశంతో పొడిచినట్లైంది. తనకేదో

ఘోరమైన అన్యాయం జరిపోతున్నట్లనిపించింది. అదేమిటో సరిగ్గా అంతు బట్టలేదు. ఏడుపొచ్చింది. భోరుమని ఏడ్చేశాడు.

కొంచెంసేపు ఏడ్చి, తలెత్తి చూశాడు. పెద్ద భూతంలాగా బరువుగా నిల్చునివుంది బ్రిడ్జి. పైనపోయే కారుల్ని బస్సుల్ని తప్పించి క్రింద వుండే ప్రాణుల్ని తుస్కారిస్తున్నట్లుంది అది. భూమ్మీద బ్రతుకుతున్న పేద జనంమీద నిలబడి వాళ్ళని అణిచేస్తున్నట్లుగా వుంది అది. కంట్రాక్టర్లు, ఇంజనీర్లు ఇంకా ఎందరో పెద్దలు మరింతగా బలుస్తూ బక్కజనంమీద నిలబెట్టారు దాన్ని. సిమ్మెంటుకు బదులు ఇసుకపోసి కట్టారు. ఇట్లాటివే స్కూళ్ళు, బ్రిడ్జిలు, డాములు ఎన్నో కూలిపోతున్నై. ఇదీ ఎప్పుడో కూలిపోయి క్రింద అందర్నీ పూడ్చేస్తుంది. బేరమ్మ పిల్లోళ్ళు అందరూ దాని క్రింద బజ్జి బజ్జి అయిపోతారు. ఎంత అన్యాయం! పోతప్ప కళ్ళల్లో ముక్కుల్లో నీళ్ళు కారిపోయాయి. ఆ బ్రిడ్జినే నాశనం చెయ్యాలన్నంత కోపం వచ్చింది.

కళ్ళు తుడుచుకుంటూ కోపంగా చూశాడు పోతప్ప. ఎదురుగ్గా ఆర్. టీ. వో. గారి కారు షెడ్డు తాలూకు పెద్ద పెద్ద తడికెలు బంగారపు తలుపుల్లా మెరుస్తున్నాయి సంధ్య వెలుగులో. వాటిని చూసినకొద్దీ పోతప్ప కోపమంతా వాటిమీదికి తిరిగింది. ఈ షెడ్డుండే సందులోనే బేరమ్మ చేరింది మొదట. ఆ సందులో చిన్న తడికెలు పెట్టుకుని వాటికి ఎర్రమన్ను పూసుకున్నది. నేలంతా చిక్కని పేడ నీళ్ళు చల్లి గట్టి జేసుకుని అలుక్కున్నది. "నువ్వవతలకిపో. మా కారు ఎదురుగా వుండాలి" అని మున్సిపాల్టీ వాళ్ళని పిలుచుకొచ్చి దాన్ని అవతలికి తరిమారు. వాళ్ళ షెడ్డు వేసుకున్నారు. ఆ మునిసిపాల్టీవాడికి వాళ్ళెక్కువ. వీళ్ల తక్కువ. ఎక్కడ జూసినా అన్యాయం! అన్యాయం! బడుగు వాళ్ళని ఈగల్ని తోలినట్టు తోల్తారు!

తలచుకున్నకొద్దీ పోతప్ప రెచ్చిపోయాడు. నేరుగావెళ్లి షెడ్డు ముందు తడికెలు రెండూ వూడబీకి క్రిందికి విసిరేశాడు.

లోపల కారులేదు. శంకరరెడ్డిగారు అంతకుముందే లయిన్స్‌క్లబ్ మీటింగుకి వెళ్లారు.

ఈ ప్రక్కా ఆ ప్రక్కా సందుల్లోవుండే వాళ్ళందరూ బయటి కొచ్చారు. వీధిలో చుట్టుప్రక్కన వుండేవాళ్ళందరూ గుంపుజేరి చోద్యం చూస్తూ నిల్చున్నారు.

"ఎందుకప్పా, వాళ్ళ షెడ్డు పీకుతున్నావ్?" అన్నారెవరో.

"అది నాది!" అన్నాడు పోతప్ప రొమ్ము చరచుకుంటూ. "నీదా? ఎట్టా నీది?"

"అసులు మాదే. తొలీత మేమే యీడుంది."

ఎవరో పరుగెత్తుకుంటూ ఎదుటి యింట్లోకి వెళ్లి కల్యాణమ్మగారితో చెప్పారు. ఆమెకు ఏం చెయ్యాలో పాలుపోక కిటికీలోంచి చూస్తూ నిల్చుంది.

తడికెలు కట్టిన గుంజల్ని బలంగా పీకి విసిరేశాడు పోతప్ప. చుట్టూ వుండే జనం అవి తమమీద పడతాయేమోనని కొద్దిగా వెనక్కి జరిగారు.

"తడికెలూ గుంజలూ నీవేనా?"

"నావే"

జనాన్ని చూసినకొద్దీ పోతప్పకి ఉత్సాహం హెచ్చిపోతున్నది. తానేదో ఘనకార్యం చేస్తున్నట్లుగా ఉబ్బిపోతూ ఒక గుంజను చేత్తో పట్టుకుని, క్రిందపడున్న తడికెలమీద ఠీవిగా నిల్చున్నాడు. జనానికి ఏమి జరుగుతుందో చూద్దామన్న ఆసక్తితోపాటు వాడి ప్రవర్తనకు నవ్వూ వస్తున్నది.

"షెడ్డు వాళ్ళది. నీదెట్లా అవుతుంది?"

"ఓరి ఎర్రినాయాలా, నీదేంది? నాదేంది? అళ్ళదేంది? ఎవుడిచేతి కొస్తే ఆడిది సొమ్ము" కళ్లల్లోని నీళ్ళు తుడుచుకున్నాడు. "నేను రిచ్చా దొక్కి కట్టపడి సంపాయించుకున్న దుడ్లెయ్యి? నా పొట్టిలు పిల్లలెయ్యి? సెప్పు...." ముక్కు తుడుచుకున్నాడు. తన తెలివి తేటలకి ఆశ్చర్యం

ఆనందం కలిగాయి పోతప్పకి. చలపతి జ్ఞాపకం వచ్చాడు. "సాపకింద బురద నీల్లల్లె పరమారతావుందిరా కొత్తపద్ధతి. నీ సాప నానిపోయి కుల్లు కంపు గొడతావుందిరా....నాయం నాయం అని నాయాలు సెప్తావుండావె. యాడుంది నాయం?" చుట్టూ అందరినీ ఉరిమి చూశాడు.

ఇంతవరకూ కిటికీలోంచీ చూస్తున్న కల్యాణమ్మగారికి ఆవేశం వచ్చింది. "ఇది ఊరా అడివా, పట్టపగలు నట్టనడివీధిలో ఒక తాగుబోతు వెధవ పెద్దా చిన్నాలేకుండా యీవిధంగా తందనా లాడుతూవుంటే మర్యాదస్తులికి దిక్కులేకుండావుందే ఏమిరాజ్యం యిది!" అనుకుంది. వాళ్ళ పనికుర్రాడు ప్రసాదుగారు పోలీసుస్టేషనుకి ఫోనుచేశాడు. స్టేషనునుంచీ యిద్దరు పోలీసులు రిక్షాలోనూ, ఇద్దరు సైకిళ్ళమీదా తక్షణం బయల్దేరుతున్నారని సబ్ఇన్స్పెక్టరు ధైర్యం చెప్పాడు.

పోతప్ప ఉపన్యాసం ఆపి గుంజలురెండూ భుజాన వేసుకుని యింటికి బయల్దేరాడు. ఇంటిదగ్గిరి కెళ్ళేసరికి కొద్దిగా తెలివొచ్చింది. పిల్లవాడి ద్వారా విషయంవిన్న బేరమ్మా లచ్చుమూ పరుగెత్తుకొచ్చారు. వాళ్ళ సందు మొగలోవుండే బంకు యజమాని గుంజలు రెండూ మురుగు కాలవలో పారేయించి పోతప్పని అంగడి వెనుక దాచిపెట్టాడు.

ప్రసాదుగాడు సంగతి యావత్తూ కథారూపంగా వివరిస్తూవుంటే, గంభీరంగా తలూపుతూ హెడ్డు ముందొస్తుంటే, వెనుక ముగ్గురు పోలీసులు వచ్చేశారు. అటూయిటూచూసి మురుగు కాలవలో గుంజలు కనిపెట్టేశారు. బంకుయజమానివచ్చి పోతప్ప మంచివాడనీ; ఇదే మొదటి తప్పనీ; తాగి దిక్కు తెలియక ఏదో చేశాడనీ, వాళ్ళ తలుపులు కట్టించి యిస్తాడనీ, ఇహ ముందెప్పుడూ యిలాంటి పొరపాటు జరగదనీ చెప్పాడు. లచ్చుమూ బేరమ్మా కూడా సంజాయిషీలు చెప్పుకొని హామీలు యిచ్చారు.

"అవునయ్యా. నిజమేననుకో. మరి మేం యింతదూరం వూరికే బాధపడి వొచ్చామే" అన్నాడు హెడ్డు.

బంకు యజమాని లచ్చుముతో చాటున మాట్లాడి హెడ్డు చేతిలో ఏదో పెట్టాడు.

ఏమైనాసరే ఈ వెధవ పోతప్పగాడి అంతు తేల్చాలని ప్రసాద్ గాడికి పట్టుదలగా వున్నది. రెడ్డిగారి వస్తువైతే ఒకటీ తనదైతే ఒకటీకాదు వాడికి. అంతటి అరాచకం సహించలేకపోతున్నాడు.

"ఈ సందలనే యాడనో దాపెట్టుకోని వుంటాడుసార్" అన్నాడు ఉక్రోషంతో, చుట్టూ కలయజూస్తూ.

"వాడెక్కడికి పోతాడు! రేపు ఈ చుట్టుపక్కల్లోనే దొరుకుతాడులే" అంటూ వెనక్కి తిరిగారు పోలీసులు.

పోలీసుల సలహామీద లచ్చుమూ బేరమ్మా ఏడ్చుకుంటూ కల్యాణమ్మ గారింటికి వెళ్ళారు, కాళ్ళమీదపడి క్షమాపణ అడుక్కోడానికి.

"పోలీసు సార్జెంటు కొడుకు బి. కాం. చదవాలని ఒకటేమైన పోరు పెడతన్నాడంట. దానికి వెయ్యి రూపాయిలిస్తే పని జరుగుతుందట. ఆ డబ్బుకోసం తనకలాడతన్నాడంట. ఇంక పాతిక తక్కువపడిందట" ఇంట్లో మిగిలివున్న బిందే చెంబూ తీసుకెళ్తూ బంకు యజమాని పోతప్పతో చెప్పాడు.

ఇల్లు ఖాళీగా వుంది. చీకట్లు కమ్ముకొచ్చాయి. కష్టపడి సంపాదించిన డబ్బుతోపాటు ఆత్మవిశ్వాసమూ పోగొట్టుకున్న పోతప్ప అయోమయంలో కూర్చుండిపోయాడు.

తాను ఎందుకు తాగాడో, ఎందుకు రౌడీతనం చేశాడో ఎందుకు జైలుకెళ్ళాడో పోతప్పకి తెలియలేదు. ఇంతవరకూ ఎందుకు కష్టపడి కండలు కరిగించుకున్నాడో, ఎందుకు కడుపు కట్టుకున్నాడో, ఎందుకు షావుకారుకి అప్పుగట్టాడో, దేన్ని మానం మర్యాదా అన్నాడో కూడా అర్థంకాకుండా పోయింది.